

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OIPOS DRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”

Beneficiar: Academia Română. Numărul de identificare al contractului:

POSDRU/159/1.5/S/136077

Sesiunea Științifică “Egalitatea de șanse în spațiul cultural european”

26 iunie 2015

Lexicul afectivității în epoca română premodernă.

Modele de analiză istoric-culturală¹

Gabriela Stoica

Facultatea de Litere, Universitatea din București /

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

Titlul proiectului de cercetare postdoctorală: *Modele ale afectivității în cultura română premodernă (1780-1840)*; tutore: prof.univ.dr. Gabriela Pană Dindelegan

1. Tema proiectului de cercetare

Proiectul de cercetare are în vedere analiza formelor de manifestare a afectivității în spațiul românesc în perioada de tranziție de la epoca veche la cea modernă (sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea). Este o cercetare de tip istoric/diacronic având drept obiectiv principal surprinderea dinamicii de conceptualizare și de lexicalizare a emoțiilor (configurarea unui lexicon specific al afectivității) într-o perioadă marcată de importante mutații culturale, inclusiv lingvistice. Având în vedere caracterul proteic al afectivității, perspectiva teoretică și metodologică de analiză este în mod firesc interdisciplinară: lingvistică (lexico-semantică) și antropologic-culturală, conjugând totodată principii de lucru ale istoriei culturale și conceptuale a emoțiilor. De altfel, direcțiile recente de cercetare susțin în mod firesc și motivat o astfel de abordare inter- și transdisciplinară a afectivității; din această perspectivă, afectivitatea reprezintă atât o realitate lingvistică, cât și un fenomen cultural, istoric, social și antropologic, supus variației

¹ Această prezentare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

diatopice și diacronice (Wilson 2012, Baider/Cislaru 2013, Chuquet *et al.* 2013 etc.; Rosenwein 2006, 2010, Reddy 2001, 2009, Frevert 2011, Frevert *et al.* 2014, Plamper 2015 etc.).

Conceptualizarea afectivității și mutațiile ei diacronice, determinate cultural-istoric, pot fi analizate prin intermediul *lexicului* afectiv și al contextualizărilor lui particulare. Vocabularul afectiv actualizat în texte reprezentative pentru un context și o epocă culturală poate reflecta dinamica conceptual-istorică a unui anume *model cognitiv afectiv* specific unei *culturi*.

2. Corelarea/sincronizarea cu metode de cercetare interdisciplinară

În ultimii ani, analiza emoțiilor și implicit a lexicului aferent a cunoscut un interes crescut în bibliografia de specialitate. Mai multe modele de analiză cultural-istorică a emoțiilor (pentru diverse perioade istorice, de la antichitate, evul mediu până la epoca modernă – vezi *infra*, bibliografia selectivă) au fost delimitate, punând la dispoziție importante instrumente teoretice și metodologice pentru studiul interdisciplinar al formelor de manifestare a afectivității (vezi conceptele de *model cognitiv al emoțiilor*, *emoționologie*, *comunități emoționale* etc.). De asemenea, numeroase centre și proiecte de cercetare universitare și academice au drept obiect de studiu emoțiile, din aceeași perspectivă multidisciplinară (*Center for the History of Emotions*, Max Planck-Institute for Human Development, Berlin, <https://www.mpib-berlin.mpg.de/en/research/history-of-emotions>; *Australian Research Council Centre of Excellence for the History of Emotions (1100-1800)*, <http://www.historyofemotions.org.au/>; *Queen Mary Centre for the History of Emotions*, University of London, <http://www.qmul.ac.uk/emotions/index.html>; *Les Émotions au Moyen Age (EMMA)*, <http://emma.hypotheses.org/>; *The Emotions Project: The Social and Cultural Construction of Emotions: The Greek Paradigm*, Oxford, <http://emotions.classics.ox.ac.uk/>; *Cluster of Excellence "Languages of Emotion"*, Freie Universität Berlin, <http://www.loe.fu-berlin.de/en/zentrum/index.html>; *Amsterdam Centre for Cross-Disciplinary Emotion and Sensory Studies*, <http://access-emotionsandsenses.nl/>; *Swiss Centre for Affective Sciences* <http://www.affective-sciences.org/> etc.). În literatura de specialitate din spațiul occidental (și nu numai), problema este astfel dinamic și intens abordată în diverse centre de cercetare și universități (<http://sentiments-corpus.blogspot.ro/>; <http://emolex.u-grenoble3.fr/>; <http://lidil.revues.org> etc.), iar rezultatele s-au concretizat în multiple studii, din păcate inaccesibile în țară.

3. Stagiul de cercetare în străinătate

În acest context, stagiul de cercetare în străinătate a avut un rol esențial în corelarea propriei cercetări cu cele existente deja în alte spații academice. Obiectivul principal a fost dezvoltarea și actualizarea bibliografiei dedicate afectivității din perspectivă lingvistică, antropologic-culturală și a istoriei culturale. Fără o sincronizare teoretică cu cele mai recente cercetări dedicate temei propuse, rezultatele proiectului ar risca să fie inevitabil incomplete. Stagiul de cercetare a oferit oportunitatea studierii și asumării critice a unor modele actuale de analiză și de interpretare textuală (pe bază de corpus) a lexicului afectiv și a conceptualizării lui diacronice și

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

transculturale. Ca urmare, în selecția centrelor de cercetare am avut în vedere acest caracter interdisciplinar firesc al temei de cercetare.

O primă lună de stagiul am desfășurat-o în cadrul *Institutului de limbă, literatură și antropologie* al *Centrului de Științe Umane și Sociale (Consiliul Superior al Cercetării Științifice)* (*Instituto de Lengua, Literatura y Antropología, Centro de Ciencias Humanas y Sociales, Consejo Superior de Investigaciones Científicas*), Madrid, în intervalul 1-31 martie. Stagiul (având ca tutore pe prof. dr. Pilar García Mouton, specialistă în lexicologie și semantică, variație lingvistică, dialectologie) mi-a oferit ocazia consultării fondului de carte și a resurselor electornice diverse ale bibliotecii *Tomás Navarro Tomás* (<http://biblioteca.cchs.csic.es>), reunind cărți și reviste din toate domeniile socio-umane. În acest fel, am putut îmbogăți bibliografia teoretică atât pentru partea lingvistică a cercetării (importante lucrări de semantică și lexicologie), cât și pentru partea antropologic-culturală (vezi *infra*, bibliografia selectivă).

Cea de-a doua parte a stagiului de documentare în străinătate (între 28 aprilie-28 mai 2015), am afectuat-o într-unul dintre cele mai importante centre de cercetare care au în vedere parcursul istoric al conceptualizării și manifestărilor (inclusiv lexicale) ale afectivității: *Max Planck Institute for Human Development, Center for the History of Emotions*, Berlin, Germania. Tutorele îndrumător a fost prof. dr. Ute Frevert, cunoscut istoric al emoțiilor, specializat pe perioada premodernă. <https://www.mpib-berlin.mpg.de/en/research/history-of-emotions/people>

Stagiul a fost o excelentă ocazie nu numai pentru documentarea bibliografică (consultarea fondului de carte și a resurselor electronice ale bibliotecii Institutului), ci și pentru realizarea unui interesant și util schimb de experiență privind problemele conceptualizării și lexicalizării emoțiilor în context transcultural și diacronic. În timpul stagiului am participat la colocviile interne săptămânale organizate în cadrul centrului, acoperind tematici interdisciplinare (lingvistică, istorie culturală, antropologie, studii culturale etc.): 28.04.2015 – Dagmar Reese, *Heated Debates and the Pose Blasé. Dynamics in the Scandal about the Trial against Gustav Graef and Bertha Rother, Berlin, 1885*; 05.05.2015 – Karen Hagemann, *Memory and Emotions: The Anti-Napoleonic Wars in 19th-century Historical Novels*; 12.05.2015 – Richard Wolf, *Love and its Malcontents: Emotional Discourse in "The Voice in the Drum"*; 19.05.2015 – Katherine Butler Schofield, *Music, Art, and Affective Power between North and the Deccan*; 26.05.2015 – Laura Otis, *Revealing Metaphors for Banned Emotions* (<https://www.mpib-berlin.mpg.de/en/research/history-of-emotions/colloquia>); de asemenea, am asistat la lucrările Conferinței internaționale "Criminal Law and Emotions in European Legal Cultures: From the 16th Century to the Present", 21-22 mai 2015, Center of the History of Emotions, Max Planck Institute for Human Development, Berlin, (<https://www.mpiberlin.mpg.de/en/research/history-of-emotions/conferences/criminal-law-and-emotions-21-22-may-2015>), punând în discuție raportul dintre conceptualizarea emoțiilor, parcursul istoric, circumscrierea culturală, dar și lexicalizarea emoțiilor. Participarea la aceste manifestări științifice, precum și discuțiile cu tutorele din instituția gazdă și cu membrii centrului

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

de cercetare au fost extrem de benefice pentru schimbul de idei și pentru metodele de analiză critică a problemelor specifice afectivității.

De asemenea, am avut ocazia de a-mi prezenta proiectul de cercetare în cadrul centrului (în data de 27 mai 2015). Prezentarea a focalizat aspecte teoretice și metodologice fundamentale, ilustrate cu un studiu de caz (privind dinamica conceptualizării și lexicalizării *dragostei* de la epoca veche la epoca modernă), evidențiind rezultatele preliminare ale analizei. Discutarea diverselor aspecte cu membrii centrului de cercetare au jucat un rol esențial în diseminarea rezultatelor cercetării, implicând un transfer bidirecțional de cunoștințe: pe de o parte, dinspre spațiul de cercetare occidental către cel românesc (racordarea la cercetările actuale în domeniu); pe de alta, difuzarea în mediul academic occidental a datelor esențiale privind specificul lingvistic și cultural românesc, adeseori neglijat sau necunoscut. Limba și cultura română sunt absente din studiile multiculturale dedicate afectivității. Schimbul direct de experiență și de idei (cu determinarea posibilelor contraste culturale) cu cercetători ai fenomenului afectivității în limbă și istorie din alt mediu academic s-a dovedit extrem de fructuos pentru o mai nuanțată perspectivă asupra temei de cercetare.

4. Istoria emoțiilor și a lexicului afectiv în epoca română premodernă; corelarea cu modele culturale occidentale; metode istoric-culturale de analiză: un exemplu.

În studiile dedicate istoriei emoțiilor în spațiul european occidental, o atenție deosebită a fost acordată epocii luminilor, în virtutea mutațiilor esențiale care au loc în planul sensibilității colective în această perioadă. În spațiul occidental european, secolul al XVIII-lea reprezintă „secolul sensibilității” („era of sensibility”, Frevert 2014: 12), în care emoția ocupă locul central; viața afectivă este descoperită, adusă în prim-plan, descrisă și evaluată. Într-o epocă a raționalismului cartezian, fenomenul este în aparență contradictoriu. Însă, descoperirea trăirii interioare, a afectivității profunde și individuale se înscrie în mai amplul proces de analiză și înțelegere rațională a sinelui; afectele, emoțiile, pasiunile devin subiecte de (auto-)cercetare și de discuție. În secolul al XVIII-lea, emoțiile devin apreciate și sunt subiectul central al filosofiei morale; a simți, a fi emoționat, a exprima emoția, a empatiza devin realități afective normale și respectate/respectabile.

O mai bună înțelegere a acestor mutații culturale se poate face prin analiza *vocabularului* afectivității specific epocii și spațiului cultural în discuție. Această perspectivă transdisciplinară este adoptată și într-o lucrare recentă dedicată istoriei emoțiilor ca fenomen cultural, Ute Frevert *et al.*, *Emotional Lexicons. Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling 1700-2000*, Oxford, Oxford University Press, 2014. Propunând o istorie conceptuală a emoțiilor (din punctul de vedere al antropologiei istorice), obiectivul principal al analizei este delimitarea unei *semantici istorice a emoțiilor* (*a historical semantics of emotions*) (ibid.:10). Mutațiile de conceptualizare și de manifestare a afectivității (în studiul în cauză, de-a lungul a trei secole, în trecerea de la epoca luminilor către modernitate) pot fi reflectate de dinamica termenilor afectivi clasificatori de tipul *affect*, *appetite*, *emotion*, *sensation*, *feeling*, *temper*, *passion*, *fervor*, *sensibility*, înregistrați în enciclopediile epocii

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

(pentru limba engleză, franceză și germană). Se poate reconstitui astfel dinamica istorică a semnificațiilor acestora (și a termenilor afectivi cu care se pot corela) și a modului în care formele de viață afectivă sunt concepute, percepute, discriminate și evaluate de-a lungul timpului. În analiza dinamicii semantice a termenilor luați în considerare, simpla definiție enciclopedică nu este suficientă; metodologic, se impune necesitatea analizei contextualizării conceptelor în cauză; aceasta implică analiza surselor, delimitarea termenilor sinonimi, antonimi sau analiza colocațiilor imediate. O astfel de analiză repune în evidență dimensiunea culturală și socială profundă a afectelor/emoțiilor. Acestea sunt dependente de profilul cultural al epocii pe care se proiectează, iar *dinamica culturală se reflectă în dinamica de conceptualizare și lexicalizare a afectelor*.

Plecând de la asemenea modele de analiză deja existente pentru alte spații culturale (occidental-europene) și pe baza altor instrumente metodologice oferite de diverse studii de specialitate de antropologie și istorie culturală a emoțiilor (vezi bibliografia), un studiu paralel se poate face și pentru spațiul cultural românesc în trecerea de la epoca veche la cea modernă (corespunzătoare, cu o oarecare defazare, în linii generale, epocii occidentale a luminilor). Este ceea ce propunem în proiectul nostru, unde interesează, așadar, delimitarea unei „semantici istorice a emoțiilor” (*a historical semantics of emotions*, vezi *supra*), rezultat al configurării unui anume *model cognitiv afectiv*, specific unei anume *comunități emoționale* (favorizând *hipo-*sau *hiperconceptualizarea* unor afecte relevante pentru această comunitate), prin analiza semanticii (contextualizate) a *lexicului afectiv*. Cu alte cuvinte, obiectivul este delimitarea unor semnificații pe care emoțiile le au sau ajung să le aibă într-un anume cadru cultural și social prin analiza semnificațiilor pe care le actualizează termenii afectivi existenți în limbă la momentul respectiv. „Erei sensibilității” din spațiul vest-european îi corespunde în spațiul cultural românesc perioada de trecere către modernitate, cu prelungiri dincolo de mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu emergența spiritului romantic. În această perioadă, se înregistrează o „criză a sensibilității” (Vintilă-Ghițulescu 2006), cu reflexe importante în planul lexicului afectiv. Conceptualizarea afectivității se nuanțează, iar lexicul se diversifică calitativ și cantitativ; treptat, în special prin împrumuturi latino-romanice, un vocabular modern al afectivității se configurează. Modelul cognitiv afectiv al epocii române de tranziție este restructurat, cunoscând o dinamică specifică dinspre trăirea emoțională colectivă (specifică mai degrabă epocii vechi) înspre focalizarea sensibilității individuale; anumite afecte sunt hiperconceptualizate și redundant exprimate (lexicalizate): *dragostea*, *fericirea*, *mânia*, *mândria*. Dintre toate, cel mai pregnant afect este în acest sens *dragostea*. Textele perioadei înregistrează ocurențe frecvente ale termenilor mai vechi *dragoste*, *iubire* etc. (punând în evidență în primul rând ipostaza *erotic-romantică* a afectului în cauză), dar și ale unor cuvinte recente care desemnează ipostaze noi și nuanțate de conceptualizare a *dragostei* (*dragostea patriotică*, *dragostea intelectual-estetică*, *dragostea de sine* [*vanitate*; *orgoliu*; *egoism*]): *amor*, *filantropie*, *gelozie* etc., adesea asociați cu alte cuvinte desemnând afecte colaterale (cum este *fericirea*, *frica*, *rușinea* etc.). *Dragostea* își găsește expresia în mod *descriptiv* (printr-o lexicalizare specifică), dar și *figurativ* (prin numeroase metafore: conceptual *dragostea* este reprezentată – cel mai adesea în cadrul unor izotopii afective ample – ca *foc*, *boală*, *beție*, *sclavie* etc., cf. teoria metaforei conceptuale – Kovecses 1990, cf. și Kovecses/Palmer 1999).

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

Rezultatele preliminare ale cercetării au fost deja valorificate și diseminate prin comunicările susținute în cadrul conferințelor la care am participat sau prin articolele publicate sau date spre publicare (*Sugestii pentru o abordare istoric-culturală a vocabularului afectivității*, apărut în *Analele Universității București. Limba și literatura română*, 2014, nr. LXIII, p. 85-98, *Fericire (/bonheur/)* – *conceptualisation et lexicalisation à l'époque roumaine prémoderne*, apărut în *Diversité et identité culturelles en Europe*, 12/1, 2015, Editura Muzeul Literaturii Române, București, ISSN 2067 – 0931, pp. 79-100 (<http://www.mlr.ro/ro-dice.html>), *Lexicul afectivității în epoca română premodernă. Între tradiție și modernitate*, dat spre publicare în revista *Studii și cercetări lingvistice*, nr. 2/2015).

5. Referințe bibliografice selective

O astfel de abordare teoretică și aplicativă a fost posibilă prin corelarea cu bibliografia curentă în domeniul istoriei conceptualizării și lexicalizării generale a emoțiilor; amintim câteva titluri de referință consultate în bibliotecile celor două centre de cercetare în timpul stagiului de documentare în străinătate, acoperind în general diverse probleme particulare: dinamica diacronică a conceptualizării afectivității și a lexicului corespunzător, în acord cu mutațiile contextului cultural, social și istoric; relația dintre lexicalizarea emoțiilor și contextul extralingvistic specific.

- Athanasiadou, Angeliki, Elzbieta Tabakowska (eds.), 1998, *Speaking of Emotions. Conceptualization and Expression*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter.
- Baider, F., G. Cislaru (eds.), 2013, *Cartographie des emotions*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle
- Bordei, Remo, 1995, *Una geometria de las pasiones. Miedo, esperanza y felicidad: filosofía y uso político*, Barcelona, Muchnik Editores SA.
- Burguière, André Christiane Klapish-Zuber, Martine Segalen, Françoise Zonebend (sous la direction de..), 1986, *Historire de la famille. 2. Le choc des modernités*, Paris, Armand Colin.
- Chuquet, H. et al. (eds.), 2013, *Des sentiments au point de vue*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes.
- Csengei, Ildiko, 2012, *Sympathy, sensibility and the literature of feeling in the eighteenth century*, Palgrave, Macmillan, London.
- Drace-Francis, Alex, 2006, *The Making of Modern Romanian Culture: Literacy and the Development of National Identity*, London-New York, Tauris.
- Dumonceaux, P., 1975, *Langue et sensibilité au 17e siècle: l'évolution du vocabulaire affectif*, Geneva, Droz.
- Flam, Helena, Kleres, Jochen (eds.), 2015, *Methods of Exploring Emotions*, London, New York, Routledge.
- Frevert, U., 2011, *Emotions in History. Lost and Found*, Budapest, CEU Press.
- Frevert, U., M. Scheer, A. Schmidt, P. Eitler, B. Hitzer, N. Verheyen, B. Gammerl, Chr. Bailey, M. Pernau, 2014, *Emotional Lexicons. Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling 1700-2000*, Oxford, Oxford University Press.
- Frevert, Ute, 2014, *The Moral Economy of Trust: Modern Trajectories*, London, German Historical Institute.
- Harding, Jennifer, Pribram, Deidre, E. (eds.), 2009, *Emotions. A cultural reader*, London, New York, Routledge.
- Keltner, Dacher, Oatley, Keith, Jenkins, Jennifer, M., 2014, *Understanding emotions*, New York, Wiley.
- Kemper, Theodore D., 1978, *A social interaction theory of emotions*, New York, Chichester, Brisbane, Toronto, John-Wiley and Sons.
- Kern Paster, Gail, Katherine Rowe, Mary Floyd-Wilson (eds.), 2004, *Reading the Early Modern Passions. Essays in the Cultural History of Emotion*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OIPOS DRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POS DRU 2007-2013

2007-2013

- Konstan, David, *The Emotions of the Ancient Greeks. Studies on Aristotle and Classical Literature*, 2007, Toronto, Buffalo, London, University of Toronto Press.
- Kovecses, Zoltan, *Emotion concepts*, New York, Springer Verlag, 1990
- Kovecses, Zoltan, Palmer, Gary B., „Language and Emotion Concepts. What Experientialists and Social Constructionists Have in Common”, in Gary B. Palmer, Debra J. Occhi (eds.), *Language of sentiment: cultural constructions of emotional substrates*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 1999.
- Lemmings, David, Ann Brooks, *Emotions and Social Change. Historical and Sociological Perspectives*, 2014, New York, London, Routledge.
- MacMullen, Ramsay, 2003, *Feelings in History, Ancient and Modern*, Claremont, Regina Books.
- Markus, Hazel Rose, Mullally, Patricia, R., Kitayama, Shinobu, 1997, „Selfways: Diversity in modes of cultural participation”, in Ulrich Neisser, David A. Jopling (eds.), *The conceptual self in context. Culture, experience, self-understanding*, Cambridge, CUP, 1997, p. 13-61.
- Matt, Susan J., Stearns N. Peter (eds.), 2014, *Doing emotions history*, Urbana, Chicago, and Springfield, University of Illinois Press.
- Matt, Susan, 2011, “Current Emotion Research in History: Or, Doing History from the Inside Out”, in *Emotion Review*, vol. 3, nr. 1, 2011, p.117-124.
- Muchembled, Robert, 1978, *Culture populaire et culture des élites dans la France moderne (XVe-XVIIIe siècles)*, Paris, Flammarion.
- Muchembled, Robert, 1990, *Socitété et mentalité dans la France moderne XVIe-XVIIIe siècle*, Armand Colin, Paris.
- Nagy, Piroška, Boquet, Damien (sous la direction de), 2008, *Le sujet des émotions au Moyen Âge*, Paris, Beauchesne.
- Plamper, Jan, 2015, *The History of Emotions*, Oxford, Oxford University Press.
- Reddy, W. M., 2009, “Historical Research on the Self and Emotions”, in *Emotion Review*, 1, 4, pp. 302-315.
- Reddy, W.M., 2001, *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Rosenwein, B.H., 2006, *Emotional communities in the Early Middle Ages*, New York, Cornell University Press
- Stearns, Carol Z., Stearns, Peter N. (eds.), 1988, *Emotion and Social Change. Toward a new psychohistory*, New York, London, Holmes & Meier.
- Steward, Philip, 2010, *L'invention du sentiment: roman et économie affective au XVIIIe siècle*, Oxford, Voltaire Press.
- Vintilă-Ghițulescu, Constanța, 2006, *Focul amorului. Despre dragoste și sexualitate în societatea românească (1750-1840)*, București, Editura Humanitas.
- Wilson, P., (ed.), 2012, *Dynamicity in Emotion Concepts*, Berne, Peter Lang.
- Wulff, Helena, 2007, *The emotions. A cultural reader*, Oxford, New York, Berg.